

Nevio
ŠETIĆ

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
Zagreb

O NACIONALNOM
IDENTITETU ISTRE
U XX. STOLJEĆU

Proces obnove i osamostaljenja Hrvatske države početkom 90-tih godina XX. stoljeća, kao i ukupni događaji u istočnom, bivšem socijalističkom i komunističkom djelu Europe snažno su postavili u središte znanstveno istraživačkog zanimanja humanističkih i društvenih znanosti istraživanje kompleksnog procesa hrvatske nacionalne integracije i modernizacije, te različitih socijalnih, gospodarskih i drugih preobrazbi i demokratskih kretanja.¹ Rezultati tih istraživanja upućuju na zajedničke vrijednosti hrvatskih državljana, vrijednosti koje povezuju i oblikuju hrvatski nacionalni identitet.²

Nacija i nacionalni identitet moderni su fenomeni usko povezani s izgradnjom građanskog društva i demokratskih vrijednosti u razdoblju moderne i postmoderne. Zapravo grubo uzevši ti se procesi odvijaju od kraja XVIII. do kraja XX. stoljeća, kada se osamostaljuju europski srednjovjekovni narodi na svojim etničkim prostorima i izgrađuju svijest o vlastitom nacionalnom identitetu i nacionalnoj povezanosti pojedinoga naroda. U tom se razdo-

1 O tome pobliže vidi u: Ivo PERIĆ, *Hrvatska državotvorna misao u XIX. i XX. stoljeću*, Zagreb, 2002., 521.; Nikša STANČIĆ, *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, Zagreb, 2002., 255.; Franjo TUĐMAN, *Nacionalno pitanje u suvremenoj Europi – Državnost nacija ključ mira Europe*, Zagreb, 1990., 325.; Nevio ŠETIĆ, *Istra između tradicionalnog i modernog ili O procesu integracije suvremene hrvatske nacije u Istri*, Pazin, 1995., 160. i „*Naša Sloga*“ o povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama (1870.-1915.), Zagreb, 2005., 525.; Dragovan ŠEPIĆ, *Hrvatski pokret u Istri*, Račice, 2004., 590.; i, Ivo ROGIĆ, *Tehnika i samostalnost (okvir za sliku treće hrvatske modernizacije)*, Zagreb, 2000., 639.

2 O tome pobliže vidi u: Petar KORUNIĆ, *Nacija i nacionalni identitet: uz porijeklo i integraciju hrvatske nacije*, *Zgodovinski časopis*, Ljubljana, 2003., br. 1.-2., 163.-208.; Eduard KALE, *Hrvatski kulturni i politički identitet*, Zagreb, 1999., 138.; Nevio ŠETIĆ, *Iz istarskoga novovjekovlja*, Labin, 1999., 216. Posebno vidi poglavlje „O identitetu Istre“, 153.-183.; i, *Hrvatski identitet u Europskoj uniji*, ur. Stjepan Balaban, Zagreb, 2003., 240.

blju formirao i hrvatski nacionalni identitet, tako i u Istri kao dio ukupnog hrvatskoga nacionalnoga identiteta.

Tijekom XX. stoljeća, hrvatski je nacionalni identitet u Istri u više navrata bio snažno potiskivan i osporavan. Za fašizma čak je državnom politikom sustavno brisan i uništavan. Zapravo procesi dezintegracije hrvatske nacije u Istri bili su vrlo snažni, kako u XIX. tako i XX. stoljeću što je ostavilo velike posljedice.³

Doista, ako želimo spoznati i razumjeti moderni nacionalni identitet Istre onda moramo upoznati razdoblje u kojem on nastaje. Vremenski je to razdoblje od početka XIX. stoljeća, pa do naših dana. Naravno, moderni nacionalni identitet niknuo je na iskustvu i tradiciji prethodnih stoljeća, što podrazumijeva i njihovo poznavanje. U tom dugom vremenskom razdoblju od gotovo dva stoljeća, povijesna znanost proučavajući proces hrvatske nacionalne integracije tumači i nacionalni identitet. Od početne ili inicijalne faze hrvatske nacionalne integracije, preko središnje, međufaze te završne faze nacionalne integracije. Kada se grade elementi toga identiteta kao što su jezik, pismo, običaji, mentalitet, ali i kulturni, gospodarski, socijalni temelji, kao i niz drugih specifičnosti.

Slojevitost istarskoga nacionalnoga identiteta

Poznavanjem procesa hrvatske nacionalne integracije u Istri otkrivamo svu slojevitost istarskog nacionalnog identiteta. Ta spoznaja upućuje nas i na onaj nacionalni identitet i osobitosti koji Istri daje njezino talijansko stanovništvo, danas 7,5% istarskog pučanstva. Proučavajući taj proces u dugom vremenskom trajanju, nemoguće je zaobići neslaganja, sukobe, razne oblike netolerancije, ali i razumijevanja i tolerancije i zajedničkog suživota Hrvata i Talijana dva etnička i kulturna kruga u Istri.⁴ Ne može

³ O tome vidi u: Božo MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri*, knj. 1., Pazin, 1991., 332. i knj. 2., Pazin, 1973., 673., Istra u dvadesetom stoljeću, knj. 1., Pazin, 1992., 321. i knj. 2., Pazin, 1996., 315. i *Moje uspomene*, Pazin, 1976., 219.; Angelo VIVANTE, *Jadranski iredentizam*, Zagreb, 2002., 244.; Hrvoje MEZULIĆ, *Fašizam krstitelj i palikuća*, Pazin, 1997., 183.; Paolo PAROVEL, *Izbrisani identitet. Nasilno potalijančivanje, prezimena, imena i toponima u "Julijskoj krajini" od 1919. do 1945 sa spiskovima iz Tršćanske, Goričke i Istarske pokrajine, te prvih 5300 dekreta*, Pazin-Pula-Poreč, 1993., 235.; Dušan TUMPIĆ, *Hrvatska Istra*, Zagreb, 1993., 260.; Darko DUKOVSKI, *Fašizam u Istri 1918.-1943.*, Pula, 1998., 279.; i *Zbornik Talijanska uprava na hrvatskom prostoru i egzodus Hrvata (1918.-1943.)*, Zagreb, 2001., 824.

⁴ O tome vidi: Miroslav BERTOŠA, *Etos i etnos zavičaja*, Pula – Rijeka, 1985., 327.; Branimir CRLJENKO, *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri u Istri*, Pazin, 1997., 328.

se zaobići tu grčevitu borbu za nacionalna i ljudska prava, samim time za obilježja vlastita identiteta. Dugo je vremena trebalo, zajednička iskustva i prožimanja, da bi došli do spoznaje da samo međusobnom trpeljivošću i uvažavanjem mogu opstati i iskoristiti sve prednosti zajednička prostora obogaćena i svojim različitostima. Nastankom samostalne države Hrvatske, završen je taj dugi proces koji je ostavio mnoge ožiljke i rane, ali i prostor za budući prosperitet bez straha da će neki dio nacionalnoga identiteta Hrvata ili Talijana u Istri biti nasilno gažen ili uništavan. Taj cjelokupni vrijednosni sustav danas čini sadržaj modernoga nacionalnog identiteta Istre. Zapravo moderni nacionalni identitet Istre odraz je nacionalne svijesti njenih žitelja.

Kada je riječ o nastanku modernoga nacionalnog identiteta na istarskom poluotoku, moramo imati na umu činjenicu da je istarski poluotok, zemljopisno gledajući bio zahvaćen s tri nacionalno integracijska procesa: hrvatskim, slovenskim i talijanskim. Dakle, procesi nacionalne integracije odvijali su se unutar triju autohtonih naroda koji žive u tom relativno malom zemljopisnom prostoru. S pravom se danas tvrdi kako istarski poluotok krasi bogatstvo različitosti, jer su ti procesi izrazili različitosti tih kulturnih i nacionalnih zajednica, kao i različitost njihova nacionalna osjećaja i svijesti. Ujedno su rezultirali, uz sva međusobna iskustva nastankom triju samostalnih država: Italije, Slovenije i Hrvatske. Zemljopisno gledajući danas je istarski poluotok integriran u hrvatsku, slovensku i talijansku državnu cjelinu. Kao što je poznato najveći dio istarskog poluotoka pripada Hrvatskoj, zahvaljujući nacionalnoj zastupljenosti Hrvata. Jedan daleko manji dio Sloveniji i jedan sasvim mali sjeverozapadni rubni predio Italiji. Važno je reći i to da danas u tom prostoru obitavaju, pojedine nacionalne manjine. U hrvatskom dijelu Istre najbrojniju nacionalnu manjinu čine pripadnici talijanske nacionalne manjine. Govoreći još preciznije, onda valja reći da je nacionalni identitet u Istri (Istarskoj županiji) obogaćen i manjim mikro-kulturnim i etničkim utjecajima, recimo, tu osobitost čine Crnogorci u selu Peroju, kamo je doselilo godine 1657. petnaest crnogorskih obitelji,⁵ te mala skupina Vlaha, stočara naseljenih u XVI. stoljeću, zapravo Istrovlaha ili Rumera u sjevernoj Istri.⁶ U novije vrijeme poslije Drugog svjetskoga rata, vidljiv je

5 Godine 1987. Katedra Čakavskoga sabora u Puli je u prigodi 330. godišnjice naseljavanja prvih crnogorskih obitelji u malo istarsko selo Peroj organizirala znanstveni kolokviji o prošlosti toga mjesta. Više o tome vidi u *Zborniku Prilozi o zavičaju*, sv. 6., Pula, 1990., 176.

i udio pripadnika raznih naroda s područja država bivše Jugoslavije.

Područje istarskoga poluotoka od pamtivijeka je prostor u koji se doseljavalo stanovništvo. Doseljenici su na to područje donosili obilježja svoje kulture i svojega etnosa.⁷ Valja istaknuti da su se velike promjene ukupnoga broja i strukture stanovništva dogodile upravo u dvadesetome stoljeću tijekom dva poznata i bolna egzodusa. Onome između dva svjetska rata i onome nakon Drugog svjetskoga rata. Prema istraživanju Vladimira Žerjavića u razdoblju od godine 1910. do 1943. iz Istre, Cresa i Lošinja iselilo je 53.000 Hrvata i 2.000 Slovenaca, a useljeno je 29.000 Talijana iz Italije, dok je iz Istre nakon Drugoga svjetskoga rata iselila ukupno 141.000 stanovnika, od toga broja 25.000 Hrvata i 116.000 Talijana.⁸

Analizom nacionalnog sastava stanovništva Istre od godine 1848. do 1991. proizlazi da su tijekom toga razdoblja, dakako kao i ranije, najbrojniji stanovnici Istre Hrvati. Najveći udio u ukupnom broju stanovnika imali su godine 1961. (147.256 odnosno 83,3%). Od te godine dalje osjeća se određeni pad. Osnovni razlog leži u emigraciji, regionalnom opredjeljenju, ali i imigraciji drugih nacionalnih skupina u taj prostor. Broj Talijana je u poslijeratnom razdoblju od godine 1948. (22,0%) do godine 1981. (4,1%) bio u padu, dok je na popisu iz godine 1991. zabilježio porast i danas se kreće na razini od oko 7,5%. Zanimljivo da je godine 1991. zabilježen pad broja Hrvata za čak 18%, što se tumači porastom broja regionalno opredijeljenih stanovnika Istre, tzv. „regionalaca“ ili „Istrijana“. Naime broj „Istrijana“ je od 1,9% godine 1981. u deset godina narastao na 18,1% godine 1991. Recimo kako se na popisu godine 1991. samo 54,6% stanovništva izjasnilo Hrvatima iako se čak 77,9% stanovništva istodobno izjasnilo da im je hrvatski materinski jezik.⁹

Etnokulturna slojevitost i različitost ili multikulturalnost prostora čini danas osobitost Istre u Hrvatskoj. Istra je multikulturni prostor u kojem se svaka nacionalna razli-

6 Josip MILIČEVIĆ, Rumeri a ne Istrorumunji, *Liburnijske teme*, knj. 9., Opatija, 1996., 93.-100; i Josip MILIČEVIĆ, Neistine o Rumerima, *Nova Istra*, br. 1.(4.), Pula, 1997., 196.-202.

7 O tome posebno vidi: Miroslav BERTOŠA, *Istra: Doba Venecije (XVI.-XVIII. stoljeća)*, Pula, 1998., 780.

8 Vladimir ŽERJAVIĆ, Doseljavanje i iseljavanje s područja Istre, Rijeke i Zadra u razdoblju 1910.-1971., *Društvena istraživanja*, sv. 6.-7., Zagreb, 1993., 63.-656.

9 Mladen KLEMENČIĆ, Vesna KUŠAR i Željka RICHTER, Promjene narodnosnog sastava Istre. Prostorna analiza popisnih podataka 1880.-1991., *Društvena istraživanja*, sv. 6.-7., Zagreb, 1993., 607.-630.

čitost može realizirati, ali ne na teret druge različitosti i ne na način da je Istranin/“Istrijan“ u jednoj osobi istodobno u jednom svom dijelu Hrvat, drugom dijelu Talijan, a u trećem Slovenac kakvih je ideja bilo početkom 90-tih godina prošloga stoljeća. Na taj način sigurno ne. Istranin ili u dijalektu „Istrijan“, jest prije svega pripadnik suverene hrvatske nacije, hrvatski državljanin bilo da se nacionalno osjeća kao Hrvat ili Talijan. Na početku demokratskih promjena početkom 90-tih godina prošloga stoljeća bilo je raznih lutanja i spekuliranja u tom pogledu.¹⁰ Isto tako želim ukazati da multikulturalnost nije ne znam kakva posebnost Istre, jer takvih posebnosti ima i u drugim dijelovima Hrvatske, kao i na cjelokupnom europskom prostoru. Već je to visoki doseg uvažavanja različitih nacionalnih i kulturnih vrijednosti te mogućnost zajedničkog suživota.

Osobitosti istarskoga nacionalnoga identiteta

Doista, posebnost istarskog poluotoka leži u činjenici da je Istra granično područje, gdje se dotiču romanski i slavenski svijet. Zbog etničke zastupljenosti pučanstva, danas je ta mala zemljopisna oaza granični prostor koji spaja i razdvaja tri suverene države – na kopnu Italiju sa Slovenijom, Sloveniju s Hrvatskom i na moru Italiju s Hrvatskom. Nakon što je u istočnom, bivšem socijalističkom dijelu Europe nastalo više od dvadeset nacionalnih država i u vrijeme širenja Europske unije prema Istoku i Jugoistoku Europe, sve su nacionalne različitosti dobile mogućnost da se izraze kao bogatstvo. Isto tako ta društva postaju postupno kompatibilna sa zapadnoeuropskim. Zapravo i u postkomunističkoj Europi profunkcionirala su načela slobodnog i demokratskog svijeta koja osiguravaju svima nesmetani demokratski razvitak.

Valja posebno podcrtati još jednu specifičnost ili iskustvo istarskog identiteta u odnosu na preostali dio hrvatske države. Upravo ono iskustvo čime je prožet naš identitet u razdoblju između dva svjetska rata. Recimo da su se godine 1918., kada se raspala Austro-Ugarska Monarhija svi hrvatski krajevi uspjeli okupiti u jednu državu. U listopadu te godine u Zagrebu je osnovana Država Slovenaca, Hrvata i Srba, u koju su ušli svi oni južnoslavenski narodi

¹⁰ O tome vidi i: Nevio ŠETIĆ, *Istarski razgovori*, Zagreb, 2003., 278.; Vladimir ŠEKS, *Politika i politikanstvo u Istri*, Labin, 1999., 197.; Identitetu je posvećen i specijalni broj časopisa *La battana*, Fiume-Rijeka, 1995., 203.

koji su do tada živjeli u sklopu Austro-Ugarske Monarhije. Tada je nešto više od mjesec dana Istra bila u toj zajednici. Tih su dana odbori Narodnog vijeća Države Slovenaca, Hrvata i Srba preuzeli vlast u svim istarskim općinama s hrvatskom i slovenskom većinom. Uz odbore bila je organizirana i narodna straža za čuvanje reda, itd. Bio je to samo kratkotrajni uspjeh, jer je ubrzo talijanska vojska okupirala Istru i Kvarnerske otoke, ukinula vlast odbora Narodnog vijeća, narodnu stražu, itd.

Krajem 1918. godine za Istru je započelo novo iskustvo u odnosu na preostali dio hrvatskoga nacionalnog prostora. Činjenice govore da je Italija, na temelju tajnog Londonskog sporazuma sa silama Antante, tada već pobjednicama Prvoga svjetskoga rata – Velikom Britanijom, Francuskom i Rusijom – izvršila teritorijalno proširenje. Te su joj sile još u travnju 1915. obećale proširenje na račun Austro-Ugarske Monarhije, ako uđe u rat na njhovo strani. U praksi to je značilo proširenje na račun Hrvatske i Slovenije. Na taj je način od kraja 1918. pa do 1943. godine hrvatski dio Istre zajedno s Rijekom, Kvarnerskim otocima i gradom Zadrom i još nekim područjima kao izdvojeni dio hrvatskog nacionalnog prostora, započeo svoje iskustvo u jednom totalitarnom sustavu kao što je bio fašizam. No, i preostali dio hrvatskog nacionalnog prostora doživio je nova iskustva u sklopu tzv. Prve Jugoslavije. Tijekom antifašističke i narodno-oslobodilačke borbe došlo je 13. rujna 1943. do sjedinjenja Istre s preostalim hrvatskim nacionalnim područjem u jednu cjelinu,¹¹ a po završetku Drugoga svjetskoga rata zajedno su doživjeli iskustvo komunističko-socijalističkoga sustava, zapravo iskustvo Druge Jugoslavije.

Moderni nacionalni identitet Istre

Danas je veoma zanimljivo objašnjenje na pitanje: kako je istarsko pučanstvo pokazalo svoj moderni nacionalni identitet na početku demokratskih promjena? Sa stajališta povijesne znanosti to izgleda ovako: moderni nacionalni identitet Istre odraz je nacionalne svijesti i osjećaja njenih žitelja i zrači onoliko koliko ga oni osjećaju i zastupaju.

Na početku demokratskih promjena moderni nacionalni identitet Istre izražavao se kroz nekoliko oblika. Prva

¹¹ Hodimir SIROTKOVIĆ, *Državno – pravno značenje odluka Okružnog NOO-a za Istru, ZAVNOH-a i AVNOJ-a o sjedinjenju Istre s Hrvatskom i Jugoslavijom*, Pazinski memorijal, sv. 12., Pazin, 1913., 23.

i najbrojnija skupina svoje je osjećaje i pripadnost istarskom nacionalnom identitetu izražavala kao Hrvat (istarski Hrvat i Hrvat iz Istre), druga skupina kao pripadnici nacionalnih manjina, recimo Talijan (tu bi, dakako valjalo sada uključiti i sve one druge nacionalne manjine koje u poznatim postotcima žive na području Istarske županije, i to svaku pod svojim imenom) i treća skupina svoj je osjećaj izražavala regionalnim oblikom kao „Istrijan“. Unutar tih cjelina oni su prepoznavali svoju bit, odnosno svoje podrijetlo, svoj mentalitet, kulturu, jednom riječju, svoje etno-kulturno nasljeđe. Tu valja istaknuti veliku specifičnost istarskog područja, koja je bila vidljiva na početku demokratskih promjena i tijekom procesa nastanka modernoga hrvatskoga društva i države, a to je činjenica da se niti u jednom drugom dijelu hrvatskog nacionalnog prostora nacionalna svijest nije u jednom dijelu vratila na razinu narodne svijesti kao što je to bilo u Istri. Zapravo oko 18% od ukupnog broja ljudi u Istarskoj županiji po popisu iz 1991. izjasnilo se u regionalnom obliku, kao „Istrijan“, a ne u nacionalnom obliku kao Hrvat ili pripadnik neke nacionalne manjine. To ocjenjujemo kao izravnu posljedicu sedamdesetogodišnje antihrvatske politike potiskivanja hrvatstva u Istri i funkcioniranja dezintegrativnih procesa u izgradnji hrvatske nacije.

Danas se valja upitati zašto je tada istarski nacionalni identitet bio tako snažno razapet između tradicionalne etničke svijesti i moderne nacionalne svijesti? Svi oni koji su izražavali svoje osjećaje kao „Istrijani“ pokazivali su da je njihova svijest i osjećaj na razini etničke ili tradicionalne narodne svijesti, odnosno da svoje osjećaje grade uglavnom na usmenoj kulturi i tradiciji koja se prenosi s koljena na koljeno, a ne i na hrvatskoj učenoj i pisanoj kulturi. Oni su pripadali hrvatskom, ali ponešto i talijanskom kulturnom i etničkom krugu. Praksa je pokazala da je tu bila i svjesnih špekulanata i manipulanata. Recimo kako su se neki pripadnici naroda bivše države, a koje su demokratske promjene zatekle u Istri, svjesno prihvaćali i poticali „Istrijanstvo“ ili pak pokušali postati članovi talijanske nacionalne zajednice.

Sasvim je sigurno da danas jasnom nacionalnom određenju pridonosi činjenica uspješnoga razvitka modernoga hrvatskoga društva i države, koja nakon završetka Domovinskog rata i mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja kreće samostalno ka svom modernom nacionalnom, socijalnom, pravnom, demokratskom i građanskom prosperitetu. Popis stanovništva iz godine 2001. to je u potpunosti potvrdio. Jer, prema tom popisu u prostoru Istarske županije broj Hrvata u odnosu na 1991. godinu porastao

je s oko 54% na oko 73%, a broj regionalno opredijeljenih „Istrijana“ smanjio se s oko 37.000 godine 1991. na oko 8.000 godine 2001. S time da se broj žitelja u Istarskoj županiji nije znatno promijenio.¹² U tome leži dio odgovora na sve posebnosti razvoja Istre u posljednjih dvjestotinjak godina, a posebice u razdoblju od 1918. do 1989. godine, kada su se žitelji Istre susreli s fašističkim vrlo nasilnim totalitarizmom, ali i socijalističko komunističkim nedemokratskim režimom, koji su im ostavile tragične posljedice. Za mnoge nije preostalo drugo nego povući se u svoj mikro-svijet i čuvati svoju narodnu tradicionalnu kulturu i mentalitet bez čvrstih veza i jedinstva sa širim hrvatskim nacionalnim područjem.

U Hrvata tek završava proces nastanka moderne nacionalne, demokratske i građanske države, a u Europi se istodobno odvija proces postnacionalnih europskih integracija. Pred našim očima rađa se jedinstvena Europa, gdje i Hrvatsku čeka njezino mjesto, zapravo Hrvatska je postala 2004. zemlja kandidat za članstvo u Europskoj uniji. Hrvatska se ubrzano priprema za članstvo u Europskoj uniji.

Istranin ili „Istrijan“

Mislim da nije potrebno posebno objašnjavati kakve osjećaje i pripadnost istarskom nacionalnom identitetu danas izražava netko tko se izjašnjava kao Hrvat, istarski Hrvat ili Hrvat iz Istre ili Talijan, no zanimljivo je sagledati one osjećaje i pripadnost istarskom identitetu izražene kao „Istrijan“ što je bilo jako aktualno na početku demokratskih promjena.

Pojavu „istrijanstva“ i „Istrijana“ 90-tih godina XX. stoljeća nije moguće objasniti kroz prizmu pozitivnog ili negativnog, regionalnog ili nacionalnog. To je moguće objasniti na nekoliko razina, i to: prva razina je ona zemljopisna, druga, povijesno uvjetovana i treća ide s polazišta dugotrajnog procesa nastanka moderne hrvatske nacije.

12 Prema najnovijim pokazateljima regionalno izjašnjavanje u Istri prestaje biti aktualno političko pitanje. Naime, prilikom popisivanja stanovništva provedenog 2001. čak 148.328 ljudi izjasnili su se kao Hrvati, dok je pripadnika nacionalnih manjina bilo ukupno 31.146 (i to: Albanaca 2.032, Bošnjaka 3.077, Slovenaca 2.020, Srba 6.613, Talijana 14.284, Muslimana 3.831 itd.). Pod stavkom „nisu se izjasnili u smislu nacionalne pripadnosti“ nalazimo 21.978 slučajeva, a „od toga izjasnili se u smislu regionalne pripadnosti“ 8.865, dok ih je „nepoznate narodnosti“ bilo 895. Usporedi: *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, materinskom jeziku i vjeri. Statistička izvješća*, Zagreb, 2003., 29.-33.

Prvo, kada promatramo „istrijanstvo“ sa zemljopisnog gledišta, onda svi ljudi koji žive u zemljopisnoj Istri, da li u sklopu samostalne Hrvatske, Slovenije ili Italije, su „Istrijani“, kada se izražavamo u čakavskom dijalektu, a Istrani u hrvatskom književnom jeziku, bez obzira na nacionalnu svijest. Drugo je gledište povijesno uvjetovano, a profilirao ga je politikanski interes u sprezi s iredentističkim ciljevima. Odnosno taj je izričaj značio u razdoblju središnje faze hrvatske nacionalne integracije u Istri, koju zovemo i narodnim preporodom, a kada se vodila grčevita borba između talijanskoga i hrvatskoga nacionalnog i kulturnog kruga u Istri tijekom druge polovice XIX. stoljeća i na prijelazu u XX. stoljeće, sasvim nešto negativno i pogubno. Tada su iredentisti Hrvatima u Istri nametali „istrijanstvo“ i govorili im da su „Istrijani“, a pritom se držali načela: jedan „Istrijan“ više znači u praksi jedan Hrvat manje. Dakle na taj se politički perfidan način nastojalo svjesno iskorijeniti Hrvate i potisnuti hrvatstvo u Istri. Treće je tumačenje najkompleksnije, a prepoznaje se u dugotrajnom procesu nastanka moderne hrvatske nacije u Istri, od početka XIX. stoljeća do naših dana. Kroz tu prizmu one koji se danas izjašnjavaju kao „Istrijani“ suvremena povijesna znanost doživljava na razini etničke, odnosno narodne svijesti, i to kao posljedicu djelovanja dezintegracijskih procesa osobito tijekom fašizma, ali i za socijalističko komunističkog režima o čemu je već bilo riječi. Dakle, ti pojedinci ne osjećaju širu hrvatsku nacionalnu zajednicu i njene vrijednosti. Razina njihove svijesti utemeljena je na iskustvima usmene kulture i tradicije. Uz to većina koja tako razmišlja obično se izražava u dijalektu. Većina onih koji su se na početku 90-tih godina XX. stoljeća deklarirali „Istrijanima“ recimo iz sela Juršići, znaju da pripadaju Roveriji, širem području Vodnjanštine, južnoj Istri i Puli, također njihove spoznaje sežu do Svetvičenta. Spremni su surađivati i sa Bezjacima, pa i sa Ćićima, i u tom okviru postavljati pontonske mostove razumijevanja, to su osjećali kao okvir u kojem djeluju i kao nešto svoje, no ipak su najsigurniji u svojoj „korti“ (dvorištu). No, oni još nisu bili uspostavili mostove k ostalim dijelovima Hrvatske, njima je to bilo tako daleko, pa možda nisu nikada ni bili u Zagrebu, a da ne govorimo u Virovitici, Križevcima, Varaždinu, Ludbregu, Pregradi, Samoboru, Čakovcu, Trogiru, Makarskoj, Dubrovniku ili negdje drugdje, recimo u Osijeku, Belišću, Nuštru, Sotinu, Iloku, Županji, Gospiću, Jelsi na otoku Hvaru, Postirama na otoku Braču itd. Oni uopće nisu osjećali veličinu i važnost Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, niti osjećali da jednim dijelom ono pripada i njima; njima ništa ne znači skulptura

“Matoš na klupi” na Gornjem gradu u Zagrebu, kao ni crkvice sv. Križa u Ninu, ili pak Branimirov natpis iz Šopotu pokraj Benkovca, Stradun u Dubrovniku, itd. Oni su to doživljavali kao nešto daleko i nestvarno ili nešto što i ne znaju da postoji i kakvo značenje ima. Zapravo, oni su izražavali svoju usmenu kulturu i tradiciju s maloga hrvatskog uzorka. Kod tih i takvih ljudi moguće je samo u jednom dugotrajnijem spoznajnom procesu steći osjećaj jedinstva hrvatskog nacionalnog prostora i osjećaj da su i oni civilizacijski baštinici te tradicije i kulture. Podaci govore kako se takvo izvorno stanje s početka demokratskih promjena vrlo brzo mijenja! Ovdje valja upozoriti kako su se takvim osobama, takvom izvornom osjećaju i stavu na početku demokratskih promjena u Istri priklanjali i neki svjesni spekulanti, oni koji su kroz to vidjeli mogućnost svog djelovanja, pa i otpora i oporbe mladoj državi Hrvatskoj. Na taj me zaključak upućuju mnogi tekstovi i polemike iz dnevnog tiska s početka 90-tih godina prošloga stoljeća.¹³ Uz to valja uvažiti i spoznaju da su pripadnici pojedinih naroda s područja bivše Jugoslavije svjesno prihvaćali „istrijanstvo“ i tu neku novu ideologiju, čak i pokušavali govoriti u čakavskom dijalektu. Najteže im ide kada žele oponašati psovke, što ih razotkriva kao one koji uopće ne razumiju njihov sadržaj, koji je uglavnom u duhu talijanskog jezika i to istrovenetskog dijalekta koji se govori u Istri. Tako da se oni često krivo izražavaju što otkriva njihovu mentalnu nespojivost s tim područjem. A Istrani zbijaju šale na njihov račun i njihovo „istrijanstvo“. No ima i takvih primjera gdje su neki promijenili svoja imena u udomaćena i prepoznatljiva istarska imena recimo Slobodan u Libero. Valja se upitati, zašto su to činili? Zašto su bili spremni na početku demokratskih promjena poistovjetiti se sa čakavštinom kao najstarijom komponentom hrvatskoga jezika, a nisu htjeli učiti lijepi hrvatski jezik? Valjda su mislili da je čakavština neki posebni jezik, a „Istrijani“ posebna nacija, ili su čakavštinu doživljavali kao zaklon od onoga od čega zaziru. Tko zna kakve su to sve špekulacije? Vrijeme će pokazati.

O NACIONALNOM IDENTITETU ISTRE U XX. STOLJEĆU

Ključne riječi: identitet, Istra, Hrvati, Istrani

Ovom raspravom esejistički koncipiranom, autor želi dati doprinos poznavanju nacionalnog identiteta Istre u XX. stoljeću, uvjeren kako će hrvatska povijesna znanost, ali općenito humanističke i društvene znanosti u perspektivi još dublje proučiti ova kompleksna pitanja. Pitanja koja su s nastankom moderne Hrvatske dobila na važnosti.

Nacionalni identitet Istre (Istarske županije) danas živi u oko 210.000 duša, a prebiva u oko tisuću sela, zaselaka, stancija i desetak gradova, no ima Istrana širom Hrvatske, a i svijeta kamo su sa sobom ponijeli i svoj identitet. U nacionalnom pogledu apsolutnu većinu u Istarskoj županiji čine Hrvati, uz to posebno se ističe talijanska nacionalna manjina kao i pripadnici drugih nacionalnih manjina. Što se tiče regionalnog izjašnjavanja ono se nakon visokog skoka 1991. od oko 18% od ukupnog broja stanovnika vratilo godine 2001. na razinu od oko 4%.

SULL'IDENTITÀ NAZIONALE DELL'ISTRIA NEL XX SECOLO

Parole chiave: identità, Istria, Croati, Istriani

Con lo studio, che in parte ho concepito a mo' di saggio, ho voluto dare un contributo alla conoscenza dell'identità nazionale dell'Istria nel XX secolo, convinto che la storiografia croata come pure le discipline umanistiche e sociali studieranno più a fondo queste complesse domande.

Nevio Šetić
**O nacionalnom
identitetu Istre
u XX. stoljeću**